

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Назарій Наталії Орестівни

«Фортепіанна балада в контексті еволюції жанру»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,

галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Дисертація Наталії Назарій присвячена вивченню жанру балади в академічному музичному мистецтві, зокрема, у фортепіанній музиці. Предметом та матеріалом дослідження виступає фортепіанна балада в доробку європейських та українських композиторів у стильовому та формотворчому аспектах. Дослідниця переконливо наголошує, що крім добре відомих нам зразків фортепіанної балади у творчості західноєвропейських митців, залишається доволі значний доробок композиторів – представників різних національних шкіл. Тому в роботу включений численний корпус фортепіанних балад композиторів різних країн, серед яких значне місце посідають українські митці – Тимофій Безуглий, Константин Ейгес, Сергій Борткевич, Борис Лятошинський, Микола Вілінський, Станіслав Людкевич, Адам Солтис, Ігор Шамо, Ігор Белза, Віталій Годзяцький, Олександр Красотов, Кір Кукловський, Олег Носик, Валеріан Довженко, Володимир Тилик, Наталія Боєва, Богдан Сюта та численні інші.

Отже, підкреслимо ще раз двовекторність актуальності тематики: як вивчення еволюції жанру фортепіанної балади в цілому, так і дослідження заявленої жанрової сфери в українській фортепіанній музиці.

В дисертації Наталії Назарій послідовно розв'язується низка важливих наукових завдань, що підтверджує вагому наукову новизну її дослідження:

- здійснити аналіз розробленості досліджуваної теми;
- відслідкувати шляхи еволюціонування жанру фольклорної і літературної балади в історичній проекції, здійснити спробу класифікації типологічних ознак балад різної історичної і національної генези;

- виявити генезу прикладів композиторської творчості згідно фольклорного та поетичного прототипу;
- здійснити огляд різновидів жанру балади для фортепіано, констатувати їх стильові пріоритети, драматургійні, структурні та виразові засоби;
- здійснити компаративний аналіз жанрових моделей фортепіанної балади у творчості європейських митців, визначити чинники, які зумовлюють вибір драматургії, принципів формотворення, виразових засобів, відслідкувати, які індивідуальні риси притаманні кожному з творчих рішень;
- окреслити специфіку еволюціонування жанру балади в українській фортепіанній творчості, їх фольклорні та літературні джерела, опору на національні та європейські традиції (стор. 16-17 дисертації).

Структура дослідження відображає її концептуальну направленість та дозволяє виокремлювати магістральні напрями. Розділи логічно пов'язані між собою, а виклад матеріалу є докладним.

Перший розділ «Баладність як художній принцип формотворення в романтичній музиці» присвячений методології дослідження. Дуже корисним для музикознавців та піаністів-виконавців є інформація стосовно взаємодії літературної балади з музикою, оскільки це питання до сьогодні не отримало належного висвітлення. Між тим, воно є дуже вагомим і вельми необхідним для розуміння змісту фортепіанного твору з жанровим ім'ям «Балада», його структури та втілення його універсальних жанрових ознак в індивідуальних авторських прочитаннях.

Із задоволенням підкреслимо й привітаємо більшість теоретичної бази дисертації, що складають наукові розробки українських та зарубіжних музикознавців. На жаль, серед останніх досліджень в списку літератури, відсутні стаття «*Ballad genre in the Piano Music of B. Lyatoshynsky*» (2021) групи українських авторів та ґрунтовна монографія «*The Ballad Genre, Memory Culture, and German Nationalism*» Adrian Daub (2022)¹ та деякі інші

¹ Olena Martsenkivska, Olha Vasylenko, Oksana Garmel. Ballad genre in the Piano Music of B. Lyatoshynsky. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 11/02-XX. 2021. P. 152-158; Adrian Daub. What the Ballad Knows: The Ballad Genre, Memory Culture, and German Nationalism. Oxford University Press, 2022. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190885496.001.0001>

дослідження. Особливо не вистачає наукових праць щодо творчості Ф.Шопена, доступних сьогодні на сайті Інституту Ф.Шопена <https://nauka.nifc.pl/en/publikacje/lista> .

Виклики часу вимагають нас розширювати географію методології дослідження, рухаючись у бік загальноєвропейського та світового простору музичної науки. Хочеться згадати довоєнні часи, коли саме Львів закликав Харків більше дивитися у бік Заходу, приймати цінності цивілізованого світу, рівнятися на демократичне суспільство. Сьогодні війна багато чого змінила в нашому житті. І тепер вже Харків, який другий рік поспіль тримає фронт війни, закликає українських колег відмовлятися від використання наукових джерел країни-агресорки, знаходити у світовому науковому просторі нові наукові матеріали, швидко вчитися опановувати і застосовувати їх в своїх наукових розвідках. До речі, можу з гордістю сказати, що харківські музикознавці вже позбулися цієї хибної звички і відмовилися як від російських та радянських підручників у навчальному процесі, так і від наукових джерел – у дослідженнях.

Другий розділ дисертації «Фортепіанна балада в музичному мистецтві Європи, як вираз естетичних постулатів романтизму» присвячений шляхам розвитку жанру в творчості європейських композиторів. Цілком зрозуміло, що саме романтизм став «колискою» жанру фортепіанної балади з декількох причин. Однією з них була атмосфера, в якій перебували провідні мислителі, художники і музиканти того часу. Їх творче спілкування, зокрема, в літературних, художніх та музичних салонах Парижу, було середовищем, де формувалася естетика романтизму та утворювалася інтелектуальна та художня еліта². Тому не дивно, що романтики проголошували взаємовплив різних сфер мистецтва, що визначило їх взаємопроникнення та взаємозбагачення. Одразу хочеться згадати знаменитий вираз Р.Шумана про

² Чернявська, М. Епоха романтизму в фортепіанній музиці (до проблеми різноманіття фортепіанних стилів ХІХ століття). Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. Випуск 20. Київ: Видавничий центр КНЛУ, НМАУ, 2002. С.186-191.

те, що естетика одного мистецтва є естетикою іншого; тільки матеріал у них різний³. Синтез мистецтв сприяв народженню нових жанрів, появі нових тем, а музика, предметом якого (за Гофманом) є нескінченне, зазнала величезного впливу літератури та поезії. Ще одією причиною розквіту жанру балади в епоху романтизму стало прагнення музикантів до розвитку фортепіанної віртуозності, оновлення виконавських прийомів, збагачення звукового спектру інструменту. «Прикладом» для цього послужили не тільки оперне бельканто й оперна віртуозність, а й скрипка Н.Паганіні, оркестр Г.Берліоза⁴ та ін.

В розділі дисертації, що розглядається, серед персоналій – авторів фортепіанних балад – постають як дуже відомі, визнані всіма генії (Ф.Ліст, Ф.Шопен, Й.Брамс, К.Вік, Е.Гріг, К.Дебюссі), так і ті, доробок яких є менш відомим (Б.Сметана, К.Мікулі, І.Фрідман, Л.Марек, Л.Ружицький, Ж.Тайєфер, Б.Бріттен, Г.Форе). З одного боку, уведення в науковий обіг нових творів – фортепіанних балад – дозволяє скласти цілісне уявлення про розвиток жанру в європейській композиторській творчості, в тому числі, представниками різних національних шкіл. З іншого боку, дослідниця значно збагачує наше уявлення про такі відомі твори, як, наприклад, дві Балади Ф.Ліста, додаючи аналізи ранніх Балад-транскрипцій угорського майстра. Це розширює наші обрії бачення фортепіанних зразків з вже сформованою усталеною виконавською традицією.

Кульмінацією роботи постає Третій розділ «Різновиди фортепіанної балади в українському мистецтві», де досліджується значний масив творів українських авторів, що не були раніше уведені у науковий обіг. Авторка роботи вивчає етапи формування баладних жанрів у фортепіанному доробку українських митців. На нашу думку, тема Третього розділу варта окремого дисертаційного дослідження, оскільки її актуальність і наукова новизна не

³ Schumann, Robert. Gesammelte Schriften über Musik und Musiker. Leipzig: Georg Wigand's Verlag, 1854.

⁴ Дивись про це : Чернявська, М. Г.Берліоз та піаністи його часу. “Гектор Берліоз та світова культура”. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки і практики освіти: збірник наукових праць. Вип. 12. Харків, 2003. С. 236-244

викликає жодних сумнівів. Отже, даний розділ, поданий в стислому вигляді, однозначно має перспективу подальшого продовження.

Роботу завершують Висновки, які логічно побудовані, та в повній мірі розкривають зміст поставлених завдань. Значну цінність роботі надають Додатки з нотними прикладами зразків фортепіанних балад. Таким чином, можемо констатувати, що отримані авторкою наукові результати є цінним внеском в сучасне вітчизняне музикознавство, а розроблена наукова концепція має подальшу перспективу вивчення.

Тим часом обов'язок опонента примушує висловити деякі зауваження, задати запитання й поділитися своїми міркуваннями:

1. Перше міркування – з приводу методологічної бази дисертації. На нашу думку, подальша робота над даною темою повинна починатися з суттєвого розширення поля наукових джерел європейських та світових досліджень. Тому наважуся задати запитання: які наукові праці європейських та світових вчених, присвячені жанру та стилю в музиці, та жанру балади, зокрема, Вам відомі? Які з цих наукових праць можуть бути включені до теоретичної бази у подальшій роботі над темою, пов'язаною із розвитком жанру балади в фортепіанній музиці?

2. В Вашій дисертації проведено ґрунтовну аналітичну та типологічну роботу, виявлено риси жанрового інваріанту, узагальнено різні типи зразків баладного жанру, і т.і. В зв'язку з цим хотілося б дізнатися, як би Ви окреслили *загальну лінію еволюції* (тобто, змін) *жанру фортепіанної балади*? В чому Ви бачите відмінність еволюції жанру фортепіанної балади від інших фортепіанних жанрів, що сформувалися в епоху романтизму?

3. Яку роль в загальній еволюції жанру фортепіанної балади відіграє український корпус творів?

4. Оскільки український контекст жанру фортепіанної балади в роботі зазначений як загальносвітовий, виникає запитання: яким чином вплинуло середовище перебування на зарубіжних авторів українського походження?

5. Наскільки жанр фортепіанної балади українських композиторів є

сьогодні виконуваним на сценах або у записах?

Наведені запитання та міркування жодним чином не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження Наталії Назарій, оскільки воно містить ряд нових і важливих спостережень, побудованих в цілісну наукову концепцію, яка має перспективу подальшого вивчення. Ступінь актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, їх новизна свідчать про високий професійний рівень авторки. Анотація стисло і сконцентровано передає основні положення праці. Наукові результати дослідження Наталії Назарій, висвітлені у 5 наукових публікаціях (з яких 3 – статті в українських фахових виданнях категорії Б), відповідають вимогам МОН України і кількісно, і за змістом. В роботі не виявлені порушення академічної доброчесності.

Підсумовуючи все вищенаведене, можемо з впевненістю констатувати, що наукова праця «Фортепіанна балада в контексті еволюції жанру» в повній мірі відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, а її авторка Назарій Наталія Орестівна заслуговує отримання пошукуваного наукового ступеня.

Кандидат мистецтвознавства, професор,
проректор з наукової роботи,
професор кафедри спеціального фортепіано
Харківського національного університету
мистецтв імені І. П. Котляревського

Чернявська М. С.